

Fringilla montifringilla

Helgoland juv.
8 111 1695

Oberursel, Darmstadt, BRD
50.12 N 8.35 E
Szomod
47.41 N 18.20 E

17. 01. 1981

08. 01. 1984

Author's address:

László Haraszthy
Hungarian Ornithological
Society

H - 1024 Budapest, Keleti K. u. 48.

Egon Schmidt
Hungarian Ornithological
Society

H - 1024 Budapest, Keleti K. u. 48.

XVI. AMI HERMAN OTTÓ LEGUTOLSÓ MADARAS KÖNYVÉBŐL KIMARADT

Schelken Pálma

„...*Helyes magyarsággal és magyar szellemben írni a madarokról, ez a feladatok feladata!*”

(*Herman Ottó*)

1983 őszén jelent meg *Herman Ottó: Arany, Tompa, Petőfi és a népköltés madárvilága* c. könyve. A csaknem hetven évvel a szerző halála után napvilágot látott mű kézírata a hatvanas évek elején került elő igen zilált, szétszórt állapotban, két világháborút és néhány költözködést megérve, félúton a zúdába jutás előtt. Két évig kutattam a kézirat felbukkanásának körülményeit, mert hihetetlen volt, hogy ennyi év után Herman Ottónak még kiadatlan műve legyen. Annál is inkább különös volt ez, mert *Lambrecht Kálmán*, egykori kitűnő tanítványának 1920-ban megjelent életrajzában sincs említés mesterének erről a kéziratáról, holott pontos kimutatást közöl több száz oldalas tudományos könyveiről, és több mint ezer tudományos, kulturális, irodalmi cikkének bibliográfiáját is elkészítette. A kézitról 1965-ben adtam hírt először a Magyar Nemzetben, és kezdtem keresni kiadót. 1980-ban – beszélgetésünk alkalmával – a Szépirodalmi Könyvkiadó tudomására jutott a kézirat, és *Illés Endre* igazgató, *Herman Ottó* nagy tisztelője örömmel vállalta a mű kiadását.

A munka, a nem mindennapi madaras könyv keletkezéséről *Herman Ottó* jegyzetei tájékoztatnak:

„...Már régen megfogamzott bennem az a gondolat, hogy költőink közül azokat, akiknek valóban korszakot alkotó, mély hatását tagadni lehetetlen, és akiknek irataiból a természet mély szemlélése, igazán benső szeretete sokszorosán kisugárzik, egy természethistóriai jellegű tanulmány tárgyává teszem; azt kutatva, és ha lehet meg is állapítva: vajon mi jellemzi szemlélődésüket, és vajon tárgy szerint milyen viszonyban állanak ismereteik a nép szelleméhez és végre a természethistóriához mint tudományszakhoz? ...Az a költő, aki természethistóriai tanulmányok alapján írná természeti képeit, saját egyéni felfogását, módszeresen fegyelmezett tudását mutatná ki csupán, holott az a költő, ki azt használja fel, ami a köztudatban is mint természeti kép él, aki ezt a behatás közvetlensége alatt fejt ki, a saját szelleme mellett a nép szellemét is kitarja előttünk: megoktat aziránt, ami a nép szellemére hatással van, és evvel megoktat egyszersmind a nép szemlélődésének saját irányára is...”

*Herman Ottó*nak ez az irodalmi összeállítása sokirányú tudományos munkájában a pillanatnyi megnyugvást, a pihenést jelentette; bár erre kevés ideje jutott, hiszen naplójába ilyen sorok kerültek: „éjjel-nappal dolgozom, hogy megélhessek... Az eb hűségénél egyebem sem volt.”

A nép, a természet és a költészet kapcsolatát kutató könyvének címlapjára az 1892-es dátumot írta, de csak 1914-ben készült el gyöngybetűs írásával a kiadásra szánt művel, bevezetőjében a következő sorokkal:

Arany, Tompa, Petöfi
és
a nyelvök

Madárvilága

Írta

Herman Ottó.

Budapest.

1892.

1. Kézirattöredék Herman Ottótól.

Arany, Tompa, Petőfi

Madár-lana

A mint az egyes költők műtatairól kivétel, Arany a magyar szemléletben a realizmus, Tompa a romantikus, Petőfi az idealizmus képviselői; De mind a három, bizonyos, a magyar elfogásra élő szóban jellemző képek festésében találkozik, s. i. az alföldiekben. Mind a három költő vonatkozóan ma „varak felé” is vonatkozóan érkezik az olvasónak, hogy ne csak futó pillantást vetett rajtuk, ne csak az hatott a költőre a mi — a szó legelőzesebb értelemben véve — a költővel szemben él, hanem mind a három költő szerelével leste, mondhatjuk, tanulva, nyosta a szárnyas világot.

A három költőt az alábbi összehasonló katvan nyolc, melyek közül hívenkeltő csak nem (genus) szerint, ösvényes pedig faj (species) szerint is meghatározható. A három költő tehát a magyar madárvilágnak körülbelül egy ötödörét karolta fel; az alábbiakat véve pedig kimondhatjuk, hogy ez a természethez vonatkozóan ismételt, mivel magyaromban Ornithologiaja is.

Vessünk immár egy pillantást a három költő madárvilágának összehasonlására.

„Már évekkel ezelőtt kezdtem jegyezgetni, mégpedig úgy, hogy mindazt, ami legjobb költőink irataiban a természet jelenségeire vonatkozik, kijegyezgettem, de abbahagytam, mert a dolog annyi időt kívánt volna, amennyivel nem rendelkeztem! . . .”

A kéziratlapok válogatásakor, sajtó alá rendezése során arra törekedtem, hogy teljes egész legyen. Kihagytam azonban több olyan összeállítást, jegyzetet, amely inkább csak a szakmabelieket érdekelheti.

Lehet, hogy a későbbiekben bővíteni szeretne volna ez irányú kutatását. A függelékbe tervezte a Bibliában a madarakra vonatkozó helyek feltüntetését is, de jegyzetei csak a megkezdett gyűjtésről tanúskodnak, ezért ezt a témát nem vettem bele a válogatásba, mint ahogy az ehhez kapcsolódó *Pacsirta, fürj, búbic, galamb* c. történetet sem. Feltüntettem a Függelékben Burns madarairól készített összeállítását annak bizonyosságául, hogy a magyar költőknél tapasztalt természet – nép kapcsolatot az idegen költők verseiben is kutatni szándékozott. Nem kerültek a könyvbe a kezdeti, első feljegyzései és az a táblázat, amely tartalmazza Arany, Petőfi, Tompa madarai latin, francia, angol, olasz és német *népies* nevekkal együtt című összeállítását.

Magyar	Latin	Francia
Bagoly	Strix	Chouette
Banka	Upupe epops	Huppe
Bérci sas	Aquila Chrysaëtos	Aigle
Búbic	Vanellus cristatus	Vanneau huppé
Böllömbika	Botaurus stellaris	Grand-Butor
Búvár	Podiceps	Grébe
Csalogány	Luscinia	Rossignol
Csattogány	Luscinia	Rossignol
Csíz	Chrysomitris spinus	—
Csóka	Corvus monedula	Choucas
Cinege	Parus	Mésange
Cinke	Parus	Mésange
Daru	Grus	Grue
Eszterag	Ciconia alba	Cigogne
Fajd	Tetrao	Tétras
Fajd	Tetrao bonacia	Gélinotte
Fecske	Hirundo rustica	Hirondelle de cheminée
Fekete gólya	Ciconia nigra	Cigogne noire
Fülemüle	Luscinia	Rossignol
Füles bagoly	Bubo maximus	Grand-Duc
Fürj	Coturnix dactylisonana	Caille
Gacsér	Anas Boschas	Canard sauvage
Galamb	Columba domestica	Pigeon
Gém	Ardea	Héron
Gerle	Turtur auritus	Tourterelle
Gerlice	Turtur auritus	Tourterelle

Angol	Olasz	Német
Owl	Civetta	Eule
Hoope, Hoopoo	Bubbola	Wiedehopf
Golden Eagle	Aquila imperiale	Steinadler, Aar
Lapwing, Pewet	Pavoncella	Kiebitz
Bittern	Tarabuso	Rohrdommel
Grebe	Svasso	Buvár
Nightingale	Rusignuolo	Nachtigall
Nightingale	Rusignuolo	Nachtigall
Siskin	—	Zeirig
Jackdow	Taccola	Dohle
Titmouse Siskin	Cincia	Meise
Titmuose Siskin	Cincia	Meise
Crane	Grue	Kranich
Stork	Cicogna	Storch
Capercaillie, Heathcock	Urogallo	Auerhahn
Hazel Grouse	Francolino	Haselhuhn
Swallow	Rondine	Rauchschwalbe
Black Stork	Cicogna nigra	Schwarz-Storch
Nightingale	Rusignolo	Nachtigall
Eagle-Owl	Gufo-reale	Uhu
Quail	Quaglia	Wachtel
Mallard	Germano resle	Stockente
Dove	Colombella	Taube
Heron	Nonna	Reiher
Turtle-Dove	Tortor	Turteltaube
Turtle-Dove	Tortor	Turteltaube

Magyar	Latin	Francia
Gilice	Turtur auritus	Tourterelle
Gólya	Ciconia alba	Cigogne
Gyöngyvér	Anser albifrons	Oie rieuse
Gyöngytyúk	Numida melagris	Pintade
Halászmadár	Sterna	Hirondelle de mer, Pierre-Garin
Haris	Ortygometra crex	Rale de genets
Harkály	Picus	Pic
Hattyú	Cygnus musicus	Cigne sauvage
Héja	Accipiter nisus	Epervier
Héja	Astur palombarius	Autour
Holló	Corvus corax	Grand corbeau
Horokály	Dryocopus martius	Pic-noir
Kacsa	Anas	Canard
Kakas	Gallus	Coq
Kakukk	Cuculus canorus	Coucou
Kálvinista varjú	Corvus cornix	Corneille mantelée
Kánya	Milvus ictinus	Milan royal
Karakatna	Graculus Carbo	Grand cormoran
Karvaly	Accipiter nisus	Epervier
Keselyű	Vultur	Vautour
Kócsag	Ardea Alba	Heron aigrette
Körmös sas	Circus	Busard
Kuvik	Carine noctus	Chouette chevèche
Külü	Gecinus viridis	Pic-vart
Liba	Anser domesticus	Oie
Lúd	Anser domesticus	Oie
Ölü	Accipiter nisus	Epervier

Angol	Olasz	Német
Turtle-Dove	Tortora	Turteltaube
Stork	Cicogne	Storch
White-fronted Goos	Oca lombradella	Bläfigans
Guines fowl	Gallina faraona	Perlhuhn
Tern	Rondine di mare	Seeschwalbe
Land-Rail	Re de quaglie	Wachtelkönig
Wood pecker	Picchio	Specht
Whooper Swan	Cigno selvatico	Singschwan
Sparrow-Hawk	Sparviero	Sperber
Goshawk	Astore	Taubenhabicht
Raven	Corvo imperiale	Rabe
Great Black Wood- pecker	Picchio Nero	Schwarzspecht
Duc	Anatra	Ente
Cock	Gallo	Hahn
Cuckoo	Cuccio	Kukuk
Hooded Crow	Cornacchia bigis	Krache, Nebelkrache
Kite	Nibbio reale	Gabelweihe
Cormorent	Marangone	Kormoran-Scharbe
Sparrow Hawk	Sparviero	Sperber
Vulture	Avvoltojo nero	Geier
White Egret	Aironé maggiore	Edelreiher
Harrier	Albanella	Rohrweihe
Little Owl	Civetta	Todtenkautr, Vichtel
Green Woodpecker	Picchio gallinaccio	Grünspecht
Goose	Oca	Hausgans
Goose	Oca	Hausgans
Sparrow Hawk	Sparviero	Sperber

Magyar	Latin	Francia
Ölyv	<i>Astur palombarius</i>	Autour
Ölyv	<i>Astur palombarius</i>	Autour
Pacsirta	<i>Alauda arvensis</i>	Alouette
Pápista varjú	<i>Corvus frugilegus</i>	Freux
Partifecske	<i>Cotile riparis</i>	Hirondelle de rivage
Páva	<i>Pavo cristatus</i>	Pavn
Pelikán	<i>Pelecanus</i>	Pélican
Pinty	<i>Fringilla Coelebs</i>	Pinson
Pipis	<i>Alauda cristata</i>	Alouette cochevis
Pulyka	<i>Meleagris gallopavo</i>	Dindon
Réce	<i>Anas</i>	Canard
Rigó	<i>Turdus</i>	Grive
Rigó	<i>Turdus musicus</i>	Grive chanteuse
Rikoltó-bagoly	<i>Strix flammea</i>	Chouette effraie
Ruca	<i>Anas</i>	Canard
Sármánka	<i>Emberiza citrinella</i>	Bruant jaune
Sárgarigó	<i>Oriolus galbula</i>	Loriot
Sas	<i>Aquila</i>	Aigle
Seregély	<i>Sturnus</i>	Étourneau
Sirály	<i>Larus</i>	Goëland
Sivó-bagoly	<i>Syrnium aluco</i>	Chouette houlotte
Sólyom	<i>Falco</i>	Faucon
Strucc	<i>Struthio</i>	Autruche
Süketfajd	<i>Tetreo urogallus</i>	Tétras
Szárcsa	<i>Fulica atra</i>	Foulque Macroule
Szarka	<i>Pica rustica</i>	Pie
Tarka harkály	<i>Picus maior</i>	Pie epeiche
Túzok	<i>Otis tarda</i>	Outarde

Angol	Olasz	Német
Goshawk	Astore	Taubenhabicht
Goshawk	Astore	Taubenhabicht
Sky-Larku	Lodola	Lerche
Rook	Corvo reale	Saatkrähe
Sand-Martin	Topino	Uferschwalbe
Peacock	Pavone	Pfau
Pelican	Pellicano	Pelikan
Chaffinch	Fringuello	Fink
Crested-Lark	Capellaccia	Schopflerche
Turkey-cock	Tacchino	Truthahn, Puter
Duck	Anatra	Ente
Thrush	Tordo	Amsel, Drossel
Song-Thrush	Tordo bottaccio	Singamsel
Barn-Owl	Barbagianni	Schleiereule
Duck	Anatra	Ente
Yellow Bunting	Zigolo giallo	Goldammer
Golden Oriole	Rigogolo	Goldamsel, Pirol
Eaglo	Aquila	Adler, Aar
Starling	Storno	Staar
Gull	Gabbiano	Möwe
Tawny-Owl	Gufo selvatico	Waldkantz
Falcon	Falcone	Falke
Ostrich	Struzzo	Straufs
Capercaillie	Urogallo	Auerhahn
Coot	Folaga	Blässing
Magpie	Gazzera	Elster
Great spotted Wood- pecker	Picchio rosso maggiore	Buntspecht
Great Bustard	Starda	Trappe

Magyar	Latin	Francia
Tyúk	Gallina	Poule
Vadgalamb	Columba oenas	Pigeon colombin
Vadlúd	Anser cinereus	Oie cendrée
Vadréce	Anas fera	Canard sauvage
Vadruca	Anas fera	Canard sauvage
Vakvarjú	Nyctiardes nicticorax	Bihoreau
Vallásbeli varjú	lásd: Kálvinista és Pápista varjú	
Varjú	Corvus Cornix	Corneille mandelés
Vércse	Cerchneis tinnuncula	Cresserella
Veréb	Passer domesticus	Moineau
Vészmadár	Procellaris	Pétrel
Viharmadár	Procellaris	Pétrel
Vízibika	Botaurus stellaris	Grand Butor
Vízityúk	Gallinula chloropus	Poule d'eau

Angol	Olasz	Német
Hen	Gallina	Henne
Stock-Dove	Colombella	Wildtaube
Grey-lag Goose	Oca paglistana	Wildgans
Wild-Duck	Anatra selvatico	Wildente
Wild-Duck	Anatra selvatico	Wildente
Night-Heron	Nitticora	Nachtreiher
—	—	—
Hooded Crow	Comacchia bigis	Nebelkrähe
Comon Kestrel	Cheppio	Turmfalke
Sparrow	Passera	Sperling, Spatz
Petrel	Procellaris	Sturmvoegel
Petrel	Procellaris	Sturmvoegel
Bittern	Tarabuso	Rohrdommel
Moorhen	Sciabica	Wasserhuhn

Herman Ottó utolsó művének ezek az utolsó oldalai most jelennek meg először nyomtatásban. Tanulsága, érdekessége, hogy a magyar költők és a magyar nép madarainak népies nevét kereste más, nagy nemzetek szókincsében is. Miért? Talán ez is egy későbbi tanulmányának tárgya lett volna. Tény az, hogy sokirányú munkássága, sőt egymástól távolálló tudományágak művelése közben vissza-visszatért a madarakhoz. Ő emelte európai rangra a magyarországi madártani vizsgálatokat, létrehozta az ornitológiai központot. Valósággal otthona lett a Madártani Intézet, nem egy írása után olvashatunk hasonló bejegyzést, pl. „Írtam Budapesten, a Magyar Madártani Központban, 1901. újév napján. Herman Ottó”.